

Article No. 316

DOI: <https://doi.org/10.26881/srg.2023.10.27>

Sprawozdanie naukowe / Scientific report

Dziedzina nauk humanistycznych / Humanities

Dyscyplina naukowa: literaturoznawstwo / Discipline of science: literary studies

Dyscyplina naukowa: historia / Discipline of science: history

Copyright © 2023 SRG and M. Dąbrowska, P. Głuszkowski¹

Citation:

Dąbrowska, M., Głuszkowski, P. (2023). Syberia i Polska – miejsca wspólne w literaturze i historii. (Konferencja Naukowa Syberia i Polska – miejsca wspólne w literaturze i historii, Białystok 20-21 kwietnia 2023 r.). *Studia Rossica Gedanensia*, 10: 511–516. DOI: <https://doi.org/10.26881/srg.2023.10.27>

SYBERIA I POLSKA – MIEJSCA WSPÓLNE
W LITERATURZE I HISTORII
(Konferencja Naukowa *Syberia i Polska – miejsca wspólne
w literaturze i historii*, Białystok 20–21 kwietnia 2023 r.)

MAGDALENA DĄBROWSKA*
PIOTR GŁUSZKOWSKI**

Uniwersytet Warszawski / University of Warsaw
Wydział Lingwistyki Stosowanej / Faculty of Applied Linguistics
Katedra Rusycystyki / Institute of Russian Studies
ul. Krakowskie Przedmieście 26/28, 00-927 Warszawa, Polska /
Krakowskie Przedmieście St. 26/28, PL 00-927 Warsaw, Poland

*e-mail: m.dabrowska@uw.edu.pl

*ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4014-4725>

**e-mail: p.gluszkowski@uw.edu.pl

**ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6820-7302>

(nadesłano / received 30.08.2023; zaakceptowano / accepted 30.08.2023)

---

¹ This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International (CC BY-SA 4.0 <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>) which permits use, distribution, and reproduction in any medium, provided that the article is properly cited, the use is non-commercial, and no modifications or adaptations are made. Publisher: University of Gdańsk. Faculty of Languages [Wydawca: Uniwersytet Gdański. Wydział Filologiczny]

Abstract

Siberia and Poland – common places in literature and history *(The Siberia and Poland - common places in literature and history* **Scientific Conference. Białystok, 20-21 April, 2023)**

The paper presents the *Siberia and Poland – common places in literature and history* scientific conference (University of Warsaw, Mieroszewski Centre, Sybir Memorial Museum in Białystok, Białystok, 20–21 April, 2023). 40 participants took part in the conference, which was an interdisciplinary academic event.

Keywords: Siberia, Poland, literature, history, exile, scientific conference, report.

Abstrakt

Artykuł zawiera opis konferencji naukowej *Syberia i Polska - miejsca wspólne w literaturze i historii* (Uniwersytet Warszawski, Centrum Mieroszewskiego, Muzeum Pamięci Sybiru w Białymstoku, Białystok 29-21 kwietnia 2023 r.). W konferencji wzięło udział 40 uczestników. Konferencja miała charakter interdyscyplinarny.

Słowa kluczowe: konferencja naukowa, Syberia, Polska, literatura, historia, zesłanie, sprawozdanie.

W polskiej tradycji językowej i kulturowej istnieje rozróżnienie na Syberię i Sybir oraz Sybiraka / Sybiraczkę i sybiraka / sybiraczkę (zob. Słownik... 1988: 742). Obecność tych słów – w szczególności słowa „Sybir” – w słownikach języka polskiego oraz w codziennym użyciu współczesnych Polaków stała się przedmiotem studiów naukowych (Strawińska 2013: 59–69), przy czym nie tylko z zakresu językoznawstwa, ale także historii czy socjologii albo lokujących się na ich pograniczu badań nad pamięcią kulturową, indywidualną i zbiorową. Jak powszechnie wiadomo, Syberia to obszar geograficzny między Uralem a Oceanem Spokojnym oraz Oceanem Arktycznym i stepami Kazachstanu i Mongolii, Sybir zaś to miejsce zsyłki wielu pokoleń Polaków (oraz osób innej narodowości podlegających represjom, w tym Rosjan) na terytorium Rosji i ZSRS, pokrywające się z Syberią, ale także wykraczające poza nią, gdyż obejmujące znaczne połacie wschodniej i północno-wschodniej części kontynentu europejskiego. Sybirak i Sybiraczka są mieszkańcami Syberii, sybirak i sybiraczka byli zesłańcami na Syberię. Rozróżnienie – trudne do zrozumienia dla cudzoziemców, zwłaszcza przedstawicieli narodów, które szczęśliwie nie miały w swojej historii bolesnych doświadczeń związanych z zsyłkami w głąb Rosji – pojawiło się wraz z powstaniem samego zjawiska, a zakorzeniło się w miarę jego rozwoju w XIX i XX wieku.

„Sybir” stał się słowem kluczowym konferencji naukowej zorganizowanej w dniach 20–21 kwietnia 2023 roku w Białymstoku, chociaż w trakcie jej obrad wielokrotnie oświetlane były również tematy związane z Syberią, skomplikowane karty jej przeszłości i współczesności czy zróżnicowanie przyrodnicze, klimatyczne, narodowościowe, kulturowo-obyczajowe i językowe. Organizatorzy przewidzieli zresztą ten fakt, podobnie jak to,

że przedmiotem zainteresowania będzie nie tylko polska społeczność Syberii. Spotkanie odbyło się pod nazwą *Syberia i Polska – miejsca wspólne w literaturze i historii* w gmachu Muzeum Pamięci Sybiru w Białymstoku.

Organizatorami przedsięwzięcia były Studenckie Koło Naukowe Dialogu i Współpracy ze Wschodem w Katedrze Rusycystyki Uniwersytetu Warszawskiego, założone i kierowane przez Piotra Głuszkowskiego, wspomniane Muzeum Pamięci Sybiru, którego dyrektorem jest Wojciech Śleszyński, oraz Centrum Dialogu im. Juliusza Mieroszewskiego, którego dyrektorem jest Ernest Wyciszkievicz. Patronat naukowy objęła Komisja Badań nad Historią Syberii Polskiej Akademii Nauk, patronat medialny zaś – „Świat Sybiru. Portal Popularnonaukowy”². Przedstawiciele organizatorów zabrali głos podczas otwarcia konferencji, wskazując na jej interdyscyplinarny charakter oraz podtrzymanie pamięci i ciągłości badań naukowych nad Sybirem jako cel główny. Pierwszy wykład wprowadzający, zatytułowany *Wkład cywilizacyjny Polaków w kształtowanie Syberii* i kreślący perspektywy badań polsko-syberyjskich / sybirskich, wygłosił Zbigniew J. Wójcik, nestor polskich historyków nauki oraz zasłużony historyk i geolog, a także nauczyciel całych pokoleń badaczy tych zagadnień, na którego imponujący dorobek rzuca światło okolicznościowa książka wydana rok wcześniej przez Instytut Historii Nauki im. Ludwika i Aleksandra Birkenmajerów PAN (*Profesor Zbigniew J. Wójcik... 2022*). Z drugim wykładem wprowadzającym, noszącym tytuł *Strategia adaptacji polskich zesłańców w „Oddalonych punktach Tobolskiej Gubernii”*, wystąpiła (jako jedyna uczestniczka w formule online) Swietłana Mulina z Państwowego Muzeum Historyczno-Krajoznawczego w Omsku, bardzo dobrze znana w naszym kraju i często w nim goszcząca badaczka „polskiej Syberii”. Pomysł wydarzenia wyszedł od Studenckiego Koła Naukowego Dialogu i Współpracy ze Wschodem w Katedrze Rusycystyki UW, które pierwszą konferencję o podobnej tematyce i nazwie – *Syberia. Wizje literackie – wizje dokumentalne* – zorganizowało w dniu 19 października 2016 roku w Warszawie. Pokłosem tej konferencji stała się monografia wydana w roku następnym pod takim samym tytułem (*Syberia... 2017*). Jeszcze raz warto zaznaczyć, że obecna konferencja odbyła się w siedzibie Muzeum Pamięci Sybiru, nowoczesnej placówki muzealnej, szeroko wykorzystującej nie tylko ekspozycje w tradycyjnym rozumieniu, ale także multimedia, sugestywnie przemawiającej do odwiedzających w różnym wieku słowem, obrazem i dźwiękiem³. Zwiedzenie ekspozycji było interesującym uzupełnieniem konferencji, możliwością zobaczenia – zarówno w przenośnym, jak i dosłownym tego słowa rozumieniu – tego, o czym mówili referenci, wśród których znaleźli się także sami białostoccy muzealnicy.

W konferencji wzięło udział prawie czterdziestu referentów z ponad dwudziestu jednostek naukowych. Najliczniejszą grupę stanowili wśród nich historycy i literaturoznawcy, ale byli także kulturoznawcy, muzykolodzy i etnografowie. Wśród reprezentowanych placówek znalazły się liczne uniwersytety (Uniwersytet Warszawski, Uniwersytet Łódzki, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Uniwersytet Gdański, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Uniwersytet Rzeszowski, Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach), uczelnie wyższe (Akademia Finansów i Biznesu, Europejska Uczelnia w Warszawie), jednostki PAN

² Zob. <https://swiatsybiru.pl/pl/> (dostęp 28.08.2023).

³ Zob. <https://sybir.bialystok.pl/> (dostęp 28.08.2023).

(Komisja Badań nad Historią Syberii, Instytut Sztuki, Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla, Instytut Studiów Politycznych) i inne instytucje naukowo-badawcze (Instytut Pamięci Narodowej), placówki muzealne (Muzeum Pamięci Sybiru, Muzeum II Wojny Światowej w Gdańsku, Muzeum Etnograficzne im. Seweryna Udzieli w Krakowie) i kulturalne (Kujawsko-Pomorskie Centrum Dziedzictwa w Toruniu), a także szkoły (Zespół Szkół Ogólnokształcących i Zawodowych w Mońkach, Społeczna Szkoła MTE „Milanowianki”). Obecność na konferencji badaczy, którzy pracują jako nauczyciele, cieszy szczególnie, oznacza bowiem, że wiedza o Sybirze nie jest dostępna tylko hermetycznym kręgiem naukowców, ale też młodym Polakom, którzy z czasem mogą zasilić środowisko naukowe. Z tego samego powodu niezwykle raduje obecność muzealników, których praca polega przecież na zachowaniu łączności między światem nauki i społeczeństwem. Referentów można podzielić na trzy grupy: pierwszą stanowią wytrawni badacze Sybiru / Syberii i polskich kart w dziejach tego obszaru, od lat specjalizujący się w tej problematyce i z nią kojarzeni, drugą tworzą doświadczeni badacze innych zagadnień, sięgający po tematykę syberyjską okazjonalnie, na marginesie innych przedsięwzięć naukowych, trzecia to najmłodszy adeptci nauki, doktoranci i studenci, dopiero zaczynający badania.

Umożliwienie spotkania badaczy Syberii pochodzących z różnych pokoleń było jednym z zamiarów organizatorów konferencji. Brak zainteresowania tematyką syberyjską wśród młodych naukowców wielokrotnie sygnalizował Zbigniew J. Wójcik na spotkaniach Komisji Badań nad Historią Syberii PAN (tzw. Komisji Syberyjskiej). Problem ten został również zauważony przez Wiktorię Śliwowską, która przez wiele lat starała się włączać do swych projektów młodzież z Polski i Rosji (Śliwowsky 2008: 456–461). W ostatnich latach w związku z pandemią i wojną w Ukrainie wywołaną przez Federację Rosyjską zainteresowanie studentów i doktorantów problematyką poruszaną na konferencji rzeczywiście bardzo zmalało, przede wszystkim z powodu braku możliwości wyjazdu na Syberię. Nie oznacza to jednak, że brak perspektyw na kwerendy w archiwach Irkucka, Omska, Tomska czy też Tobolska lub wyjazdów terenowych zamyka przed nowymi badaczami możliwość podjęcia tematów związanych z Syberią. W Białymstoku starsze pokolenie badaczy nie tylko chętnie dzieliło się swoją wiedzą, ale też i proponowało licznie zebranej młodzieży podjęcie tematów niewymagających zagranicznej kwerendy, a z pewnością ważnych dla polskiej nauki, jak np. obraz Polaków na Syberii na przełomie XIX–XX wieku na podstawie listów publikowanych w prowincjonalnej prasie. Po konferencji można z pewną nadzieją patrzeć na przyszłość badań nad losami Polaków na Syberii, a także samej Syberii w różnych ujęciach. Już dziś można stwierdzić, że zaproszenie skierowane do młodych naukowców przez Zbigniewa J. Wójcika na zebrania Komisji Syberyjskiej spotkało się z pozytywnym odzewem⁴.

Uczestników konferencji – nie tylko referentów, ale także moderatorów i gości – również można podzielić na kilka kategorii, biorąc pod uwagę charakter ich doświadczeń syberyjskich: były wśród nich osoby, które mieszkały na Syberii, niekiedy od urodzenia, albo bywały tam wielokrotnie i w różnym charakterze (naukowym, turystycznym), ale też osoby, które Syberii nigdy nie widziały na własne oczy. Wszystkie te osoby miały możliwość zaprezentowania własnego warsztatu, badanych źródeł i wykorzystywanych ujęć metodo-

⁴ Zebrania Komisji Syberyjskiej odbywają się co dwa miesiące w Pałacu Staszica w Warszawie. Od przeszło 25 lat jest to miejsce spotkań badaczy zajmujących się Syberią (zob. Wójcik 2017: 79–81)

logicznych, wymiany poglądów i doświadczeń. W trakcie dyskusji i w kulisach rodziły się nowe pomysły i formy współpracy. Tu również nie można mówić o przypadku, gdyż organizatorom zależało na zebraniu przedstawicieli różnych dyscyplin i zapoczątkowaniu rozmów nad nowymi interdyscyplinarnymi projektami badawczymi. Warto podkreślić, że była to pierwsza duża popandemiczna konferencja poświęcona Syberii / Sybirowi, która wielu badaczom pozwoliła dowiedzieć się o nowych artykułach i książkach oraz pomyślach dotyczących zesłańców.

Ramy czasowe zjawisk, wydarzeń i tekstów omawianych na konferencji objęły wieki od XVI do XXI ze szczególnym uwzględnieniem stuleci XIX i XX. Sekcje konferencyjne, o których moderowanie zostali poproszeni Albin Głowacki z Uniwersytetu Łódzkiego, Ernest Wyciszkievicz z Centrum Mieroszewskiego, Kunnej Takaahaj z Uniwersytetu Warszawskiego, Barbara Jędrzychowska z Uniwersytetu Wrocławskiego, Wiesław Caban z Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, Maciej Wyrwa z Centrum Mieroszewskiego oraz Piotr Marciniak, dyplomata i politolog, odzwierciedlały cztery główne linie tematyczne: historyczną, w znacznym stopniu opartą na badaniach archiwalnych, odsłaniającą indywidualne i zbiorowe doświadczenia Polaków na Syberii, literaturoznawczą, rzucającą światło na literaturę polską i rosyjską, oraz kulturoznawczo-etnograficzną, obejmującą zagadnienia folklorystyczne, teatrologiczne i muzykologiczne. Na osobne odnotowanie zasługuje czwarta – kontekstowa – linia tematyczna, dotycząca zesłańczych losów przedstawicieli innych narodowości (Rosjanie, Litwini, Łotyże). W poszczególnych referatach mowa była o różnych kategoriach osób przymusowo wysłanych na Syberię (chłopi, żołnierze, księża, szlachta, inteligencja; obywatele polscy żydowskiego pochodzenia; mężczyźni, kobiety i dzieci) oraz o różnicach w sytuacji zesłańców, jeńców i więźniów. Materiał egzemplifikacyjny stanowiły dokumenty, literatura dokumentu osobistego i literatura piękna. Przedmiotem zainteresowania stawała się Syberia jako całość, droga do punktu docelowego i pobyt na miejscu, ale również jej poszczególne miejsca i regiony (Kazań jako „etap” i „przedsionek Syberii”, obwód omski, Jakucja, Irkuck, Tunka, Miszycha, Wierszyna, Usole, Karafuto). W poszczególnych referatach Syberia mieniła się kolorami i dźwięczała muzyką, ale też pobrzękiwała kajdanami, świszczła chłostą, jawiła się jako miejsce kaźni, ale też zwykłego życia, w którym przychodziły na świat dzieci i trwała codzienna praca, także o charakterze naukowym. Referenci pokazali różnorodne oblicze ziemi syberyjskiej, często nieznaną. Konferencja była świetnym przykładem, że nie sposób mówić o polskiej literaturze i historii XIX i XX wieku bez dobrej znajomości dziejów zesłańców, bądź też Polaków dobrowolnie przebywających na Syberii. W ostatnich latach została wykonana kolosalna praca nad tą problematyką, ale wciąż pozostało wiele białych plam i tematów czekających na chętnych podjęcia się nowych wyzwań badawczych. Na zakończenie jeden z organizatorów wydarzenia, Marcin Zwolski z Muzeum Pamięci Sybiru, wyraził nadzieję, że w kolejnych latach będziemy mogli spotkać się ponownie w Białymstoku i porozmawiać o rezultatach projektów zapoczątkowanych w czasie konferencji.

Miejsc wspólnych w dziejach Polski i ziem syberyjskich jest wiele, a konferencja *Syberia i Polska – miejsca wspólne w literaturze i historii* poszerzyła wiedzę o nich oraz zachęciła do kontynuowania badań. Na 2024 rok planowane jest wydanie publikacji pokonferencyjnej. Już teraz zapraszamy do jej lektury.

Bibliografia / References

- Profesor Zbigniew J. Wójcik... (2022): *Profesor Zbigniew J. Wójcik nestor polskich historyków nauki*. Oprac. i red. D. Kozłowska. Warszawa: Instytut Historii Nauki PAN.
- Słownik... (1998): *Słownik poprawnej polszczyzny*. Red. nac. W. Doroszewski. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Strawińska, A.B. (2013). *Sybir w słownikach języka polskiego oraz w świadomości współczesnych Polaków*. W: Ławski, J., Trzeciakowska, S., Zabielski, Ł. (Red.). *Sybir: wysiedlenia – losy – świadectwa..* Białystok: Muzeum Wojska Białystok: 59–69.
- Syberia... (2017): *Syberia. Wizje literackie – wizje dokumentalne*. Red. P. Głuszkowski, Warszawa: Instytut Rusycystyki Uniwersytetu Warszawskiego.
- Śliwowsy, R. i W. (2008). *Rosja – nasza miłość*. Warszawa: Wydawnictwo Iskry.
- Wójcik, Z. (2017). Komisja Badań nad Historią Syberii Komitetu Historii Nauki i Techniki Polskiej Akademii Nauk. Sprawozdanie za rok 2016. *Zesłaniec*, 68: 79–81.

Źródła elektroniczne / Internet sources

- <https://swiatsybiru.pl/pl/> (dostęp 28.08.2023).
- <https://sybir.bialystok.pl/> (dostęp 28.08.2023).